

פרשת קדושים. בפרק י"ט פסוק ט"ז אנחנו קוראים: "לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, אני השם". הפסוק הזה מפורסם מפני שלומדים ממנו את דיני לשון הרע. אבל נראה שרבו הדעות בפשט הפסוק. רש"י פירש "לא תלך רכיל" לא תרגל בבתי רעך מה שאפשר לראות רע או לשמוע רע ולספר אחר כך בשוק וזה נקרא הולכי רכיל, הולכי רגילה ורשי מתרגם בלעז "espionner". אולם אונקלוס ויונתן פירשו: שלא תלך לספר לשון הרע, הנרקא בלשון תרגום לאכול קורצין כלומר לאכול עוגה. כנראה שארוכת ארבע, מה שאתם קוראים "צפיריג" הייתה הזדמנות טובה לשיכות מן הסוג הזה. לשון הרע נקרא בתרגום לישנא תליתא מפני שהיא הורגת שלושה, המספר, המקבל והשלישי שעליו מדובר. הרבנים אכן עזרא הרשב"ם והרמב"ן מעדיפין להבין רכיל מלשון רוכל, הסוחר או חנווני קטן שאין לו חנות קבועה, הנווד ונושא איתו את סחורתו ועובר ממקום למקום כדי למכרה. הרוכל הזה מדבר הרבה ומספר מהאחד על השני. הרוכל הוא שם התואר המתייחס לסוחר עצמו ורכיל הוא שם התואר המתייחס לדיבורו. לכאורה כל המפרשים הקודמים מפרשים את שני חלקי הפסוק לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, אני השם, כשתי מצוות עצמאיות. אכן מוני המצוות מנו כאן שתי מצוות. למשל הרמב"ם כתב בספר המצוות לא תעשה, מספר ש"א: הזהיר מהיות רכיל, והא אמרו לא תלך רכיל בעמך, אמרו בספרא לא תהיה רך בדברים לזה וקשה לזה. דבר אחר שלא תהא כרוכל שטוען דברים והולך. ומכלל לאו זה, אזהרת מהוצאת שם רע. כלומר בעניין מוציא שם רע בפרשת כי תצא, כתוב "ולקחו זקני העיר ההיא את האיש ויסרו אותו" וכתב רש"י "מלקות" על פי כתובות מ"ז. והשאלה היא איפוא היכן מצינו את האזהרה שמתירה לתת לו מלקות? ועל זה מתייחס הרמב"ם בכותבו: ובכלל לאו זה אזהרה מהוצאת שם רע. פרטי המצווה כלומר פרטי איסור לשון הרע נמצאים בהלכות דעות פרק ז. ובספר המצוות לא תעשה מספר רצ"ז בנוגע ל"לא תעמוד על דם רעך": הזהירנו מלהתרשל בהצלת נפש אחד כשנראהו בסכנת מוות או ההפסד ויהיה לנו היכולת להצילו כמו שהיה טובע ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו או יהיה לסטים משתדל להרגו ונוכל לבטל מחשבתו או לדחות ממנו נזק, ובאה אזהרה באמרו לא תעמוד על דם רעך, וכבר אמרו שמי שיכבוש עדות תכללהו גם כן זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חברו אבד והוא יכול להחזירו אליו באומרו האמת וכבר בא בזה העניין גם כן "אם לא יגיד ונשא עונו" וכו'. דרך אגב, אתם רואים או מרגישים שדברי הרמב"ם הם בלשון תרגומו של אבן תיבון ואין פה הסיגנון הנאה והמפואר של העברית המקורית של הרמב"ם.

עכשיו, על אף שמשני חלקי הפסוק הרישא והסיפא לומדים שני לאווים שונים איסור לשון הרע והאיסור להתרשל מהצלת המסוכן, מה שנקרא היום איסור עמידה על דם שחל גם בחוקי המדינות.

יש מפרשים שמקשרים את שני חלקי הפסוק כיחידה אחת בהבנת פשוטו של מקרא. אכן בפירוש בכור שור כתוב: לא תלך רכיל בעמך כי אז לא תעמוד על דם רעך אבל אם תלך רכיל אז תעמוד כלומר לשון הרע יכול להביא להריגתו ובהכרח להביא אותך במצב של אחריות דמו. בכור שור ממשיך: ואילו כתב לא תלך רכיל בעמך ולא תעמד

על דם רעך היה משמע שהיא מצווה לבדה ועל כרחך מצווה אחת היא: לא תלך רכיל **כדי** שלא תעמוד על דם רעך כי כשתאמר לרעך איש פלוני מוציא עליך שם רע, יקשה עליו והורגו. ויחזקאל פירש: אנשי רכיל היו בכך למען שפך דם. אלמא שהרכילים מביאין לידי שפיכות דמים. ובפירוש חזקוני שתי סברות, מסקנה זהה ומסקנה הפוכה. אילו נאמר "ולא תעמוד" הייתי אומר שתי מצוות הן. עכשיו שכתוב לא בלא ויו, על כורחין שתייהן מצווה אחת וכן הפירוש: לא תלך רכיל **כדי** שלא תעמוד על דם רעך, שכשתאמר לרעך: פלוני הוציא דיבה עליך, אותו הנאמר עליו עומד על חברו והורגו ויחזקאל פירש: אנשי רכיל היו בכך למען שפוך דם. כנראה שדבריו של החזקוני הם זהים לדברי הבכור שור ונובעים ממנו. הוא ממשיך: דבר אחר לא תלך רכיל **אבל** אם שמעת עיצה על חברך להורגו, לא תעמוד על דמו אלא הודע לו העצה. וכאן אנו פוגשים את המושג של לשון הרע לצורך שכתב עליו החפץ חיים. המושג הזה של לשון הרע לצורך הוא עמדה הרבה יותר קדומנית ממה שמציאנו בגמרא נידה דף ס"א ע"א: אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקיבולי לא מבעי, מיחש לי מבעי, כלומר לקבל לשון הרע לא מותר אבל לחשוד ולהגן על עצמו בטח הוא צורך. המושג של לשון הרע לצורך הוא הגיוני ואפשר גם לדייק אותו מדברי הרמב"ם שציוה להציל את החבר אם הוא בסכנה לההרג או להיגנב או להעשק. הרב יובל שרלו שביקר בשבת כי תצא האחרון בווליסהופן ריכז את הנקודות המגבילות שהורה החפץ חיים בשימוש בלשון הרע לצורך בדרך יפה והשווה את הלשון הרע לצורך לנהיגה של רכב אחורנית. שתייהן אסורות בדרך כלל אבל מותרות ביוצא מן הכלל רק אם שלוש נקודות קיימות 1 אם יש צורך בכך, 2 אך ורק במידת הצורך כלומר אך ורק בשעת הצורך ולא לאחר מכן 3 לאחר שנקט באמצעים הדרושים בנסיבות הקיימות כדי למנוע השימוש ביוצא מן הכלל הזה. רק אז אפשר לנהוג אחורנית ולדבר לשון הרע לצורך.